

*OSTEUROPA – Zeitschrift für Gegenwartsfragen des Ostens, br. 11/studen
1993., München, 1993., 158 str.*

Osteuropa, časopis koji izlazi od 1925. godine u Münchenu, bavi se pitanjima političkog, kulturnog i gospodarskog razvoja istočne i jugoistočne Europe. Osteuropa za mjesec studeni 1993. donosi radove o političkim i gospodarskim promjenama u zemljama istočne Europe, te o problemima novih demokratskih država. Članak Dietricha Geiera pod naslovom »Nasilje u postkomunističkim društvima« analizira učestale pojave nasilnog rješavanja konfliktnih situacija u političkim odnosima u novim državama koje su nastale raspadom sovjetskog imperija. Geier odgovor na sve češće nasilje nalazi u vremenu u kojem je M. Gorbačov počeo provoditi svoje reforme, te ističe činjenicu da su upravo Gorbačovljeve reforme omogućile nenasilnu promjenu vlasti 1989./90. godine. No, Gorbačov nije razumio osnovni princip modernih revolucionarnih procesa: vezu između demokratizacije i nacionalne emancipacije. Pokazalo se da se višenacionalna država ne može održati državno-pravnim i tržišnim reformama. Nestankom sovjetske države pojavio se problem sigurnosti ovog područja, jer se, po Geierovu mišljenju, ne može očekivati da će vode novonastalih država prihvatiti granice koje je odredio Staljin kao konačne. Drugi problem predstavlja velik broj Rusa koji su se našli izvan Rusije, pa im prijeti sudbina prognanika. U vezi s tim mora se očekivati pojava političkih pokreta u Rusiji koji napadaju liberalna načela Zapada i planiraju pretvaranje bivšeg teritorija SSSR-a u vojnu sigurnosnu zonu. Karakteristično je za nove političke promjene da se svi problemi rješavaju iskorištavanjem povijesnih argumenata u političke svrhe. Povijest služi za opravdanje učinjenih nasilja, za što možemo pronaći primjere u ratnim zbivanjima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Geier ocjenjuje da se u ovom ratu ne radi o nepodmirenim računima iz drugoga svjetskog rata, već je stigmatizacija hrvatske nacije vođena velikosrpskim imaginacijama 19. stoljeća, jezičnim teorijama i etnološkim tezama koje osporavaju Hrvatima postojanje kao nacije, a njihov separatizam opisuje kao produkt klerofašizma, kao napad na povijesnu misiju srpskog jedinstva, utemeljenog u predosmanskom vremenu i sačuvanog u obrambenoj borbi protiv islama. Autor ističe kako su upravo srpski znanstvenici dali nacionalizmu potrebne argumente i poticali nasilje preko nacionalnih mitova, pri čemu je upozorio kako se nasilje može očekivati i na području bivšeg SSSR-a.

Članak Karlheinz Kaspera »Ruska literatura 1992. u Rusiji i njemačkim prijevodima« pruža opširne informacije o literaturi i književnom životu Rusije posljednjih godina. Kao najznačajniju pojavu u vrijeme perestrojke autor ističe povratak mnogih književnika u zemlju, ali i gubitak povlaštenog položaja mnogih ranije priznatih književnika. Ruski književnici uspjeli su, unatoč teškim materijalnim prilikama, obilježiti značajne godišnjice nekih književnika, a intenzivno se istražuju arhivi bivšeg KGB-a kako bi se dobilo što više podataka o sudbini stradalih književnika.

Vladimir Malahov osvrnuo se u članku »postoji li filozofija u Rusiji?« na pitanje je li tijekom 70 godina postojanja SSSR-a u toj zemlji bilo moguće slobodno se baviti filozofskim mišljenjem. Po autorovim riječima, u SSSR-u je postojala samo državna ideologija koja se koristila određenim Marxovim tekstovima. To potvrđuje činjenica da iz vremena postojanja SSSR-a nema nijednog mislioca koji bi bio uvršten u povijest marksizma. Vrijeme Staljinove vlasti bilo je razdoblje u kojem su se pojavljivali neki pojedinci, koji su se bavili drugim područjima, na primjer, književnošću, semiotikom ili klasičnom filologijom. Neki od njih mogli su tiskati svoja djela mnogo godina nakon njihova nastajanja, primjerice, M. Bahtin, dok su neki stekli i svjetsku slavu (na primjer, Lotman, Uspenski i Ivanov u semiotici). Nakon 1956. godine pojavile su se sinteze filozofskih problema iz zapadne misli, čime se postavljaju temelji iz koji mogu niknuti značajni filozofi u budućnosti.

Opširan članak Georga Seidea »Ruska pravoslavna crkva u Rusiji« govori o problemima s kojima se susreće Ruska pravoslavna crkva nakon nestanka SSSR-a. Na prvome mjestu autor navodi težnje svih pravoslavnih crkava u novonastalim zemljama da

postanu autokefalne, što bi za Rusku pravoslavnu crkvu značilo gubitak nekoliko tisuća zajednica u spomenutim zemljama. Drugi problem Ruske pravoslavne crkve prema Seideu jest vrlo jaka promidžba zapadnih crkava koje raspolažu znatnim materijalnim sredstvima, pa im se Ruska pravoslavna crkva ne može djelotvorno suprotstaviti. Autor ukazuje na ozbiljne optužbe iz krugova Ruske pravoslavne crkve da Vatikan nastoji uvući Rusiju u svoju sferu, dok se protestantskim crkvama predbacuje da svoju izabranost dokazuju materijalnim bogatstvom. Kao najveći problem s kojim se mora suočiti Ruska pravoslavna crkva Seide navodi suradnju vrha Ruske pravoslavne crkve s KGB-om, o kojoj se na Zapadu znalo mnogo, ali ne i u Rusiji. Crkveni predstavnici nisu nikada negirali blisku suradnju s KGB-om, objašnjavajući to nužnošću na koju je Crkva morala pristati kako ne bi tridesetih godina u potpunosti bila uništena. No, niže svećenstvo, koje je samo osjetilo progone i provelo godine u zatočeništvu, zatražilo je širu istragu, koja je ostala neizvršena. U samoj Ruskoj pravoslavnoj crkvi sve se više ističe ruskonacionalna komponenta, a mogu se čuti i antisemitski stavovi nekih biskupa, od kojih se morao distancirati i Sinod Ruske pravoslavne crkve. Završavajući svoj članak Seide je konstatirao kako do većih promjena unutar Ruske pravoslavne crkve može doći tek nakon smjene generacija, jer će se mlađe generacije moći više kritički odnositi prema svim problemima baštinjenima iz komunističkog i postkomunističkog vremena.

Hans Hirsch u članku »O organizaciji poduzeća kod izgradnje sustava tržišnog gospodarstva u istočnoj Europi« obrađuje probleme koji pogađaju zemlje istočne Europe kod prijelaza na tržišnu ekonomiju. Njegovo je mišljenje kako u početku sve te zemlje čeka duže razdoblje male produktivnosti, a nezaposlenost će biti sve veća. U tom će razdoblju biti otežano zbrinjavanje stanovništva u osnovnim životnim potrebama. Poseban problem bit će sukob ideologija. Osobito onih koje zastupaju zagovornici ranijeg sustava, s tržišnim načelima zapadnog svijeta. Za neke istočnoeuropske zemlje velik problem bit će pretvaranje vojnoindustrijskih kompleksa u civilna privredna poduzeća. Autor predlaže da se odmah ne prelazi na potpunu privatizaciju, posebno ne onih grana privrede koje imaju strateško značenje za zemlju.

Osim ovih radova u časopisu nalazimo kratak prikaz života i rada Vaclava Klauša, ministra predsjednika Češke Republike, te iscrpan pregled časopisa i knjiga koje se odnose na istočnu i jugoistočnu Europu, a izašle su u studenome mjesecu 1993. godine. U dodatku časopisa, pod naslovom Osteuropa-Archiv, nalaze se članci prevedeni iz nekoliko dnevnih ili tjednih novina iz raznih zemalja istočne i jugoistočne Europe. Možemo istaknuti razgovor makedonskog novinara M. Spiroskog s mitropolitom Makedonske pravoslavne crkve Kirilom, koji je govorio o problemima priznavanja autokefalnosti Makedonske pravoslavne crkve.

Zlatko Kudelić

GLAUBE IN DER 2. WELT – Zeitschrift für Religionsfreiheit und Menschenrechte, 1993./21. Jahrgang, br. 4., Zollikon, 1993., 32 str.

Časopis *Glaube in der 2. Welt*, koji se bavi pitanjima vjerskih sloboda i ljudskih prava, u broju 4. za 1993. godinu donosi nekoliko članaka koji se odnose na problem položaja Crkava u ratu u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini. Pozornost uredništva privukla su javna istupanja Srpske pravoslavne crkve (SPC), čiji su teolozi, po mišljenju urednika Ericha Brynera, poistovjetili nacionalnu pripadnost s vjerskom pripadnošću. Na taj način stvorili